

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кафедра спеціальної та інклюзивної освіти

Кваліфікаційна робота
магістра

з теми: **«ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ
МАЙБУТНІХ КОРЕКЦІЙНИХ ПЕДАГОГІВ ДО РОБОТИ З
ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ»**

Виконала: здобувач вищої освіти
2 курсу групи SoO1-M23z
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Михайлова Марина Мурзагаліївна

Керівник:
Буйняк М.Г., кандидат психологічних наук, доцент
старший викладач кафедри спеціальної
та інклюзивної освіти

Рецензент:
Славіна Н.С., кандидат психологічних наук,
доцент

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ КОРЕКЦІЙНИХ ПЕДАГОГІВ.....	7
1.1. Сутність психологічної готовності до професійної педагогічної діяльності	7
1.2. Особливості професійної діяльності корекційного педагога.....	14
1.3. Психологічна готовність до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами як складова професійної діяльності корекційного педагога.....	20
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ВИВЧЕННЯ СТАНУ СФОРМОВАНOSTІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ КОРЕКЦІЙНИХ ПЕДАГОГІВ ДО РОБОТИ З ДІТЬМИ З ООП.....	27
2.1. Опис методики експериментального дослідження.....	27
2.2. Аналіз результатів дослідження.....	34
2.3. Психолого-педагогічне забезпечення формування психологічної готовності майбутніх корекційних педагогів до роботи з дітьми з ООП під час навчання у закладі вищої освіти.....	43
ВИСНОВКИ.....	61
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	67
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Суттєве зростання кількості дітей з особливими освітніми потребами та розширення мережі закладів дошкільної та загальної середньої освіти зі спеціальним та інклюзивним навчанням обумовлює все більшу потребу у висококваліфікованих фахівцях, здатних здійснювати навчальну, виховну та корекційно-розвиткову роботу з різними категоріями дітей.

Професійна підготовка педагогів для роботи у спеціальних та інклюзивних закладах освіти передбачає формування у них цілого переліку компетентностей, відображених у державних Стандартах підготовки фахівців за спеціальністю 016 Спеціальна освіта, проте невід'ємною складовою готовності майбутнього корекційного педагога до професійної діяльності є його психологічна готовність до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами (далі – з ООП). Психологічна готовність до роботи з дітьми з ООП є компонентом, необхідним для того, щоб людина стала успішним корекційним педагогом, адже обираючи цю професію, вона, насамперед має любити дітей, ставитися до них без негативного упередження та стигматизації, тонко відчувати і розуміти їхні особливості.

Проблема підготовки майбутніх педагогів до професійної діяльності була предметом вивчення низки науковців (В. Бочелюк, І. Дичківська, Т. Гуцан, М. Левченко, А. Линенко, С. Максименко та ін.), які розглядають її як комплексне поняття, що передбачає поєднання двох складових – професійної та психологічної готовності.

У наукових дослідженнях таких вчених, як Г. Балл, В. Бондар, Т. Гуцан, Х. Дмитерко-Карабин, М. Жванія, М. Кужель, А. Линенко, С. Максименко, О. Мороз, О. Тарнавська, О. Хлівна та ін., переконливо доведено, що саме стан психологічної готовності особистості до виконання професійно-педагогічної діяльності у поєднанні з наявністю педагогічних здібностей забезпечує не тільки її ефективність, але й можливості подальшого вдосконалення.

Вивченню різних аспектів підготовки фахівців до професійної діяльності в спеціальній та інклюзивній освіті присвячено наукові праці таких сучасних науковців, як М. Буйняк, І. Демченко, В. Коваленко, А. Колупасової, І. Кузава, О. Мартинчук, С. Миронова, С. Михальська, В. Синьов, Н. Софій, М. Шеремет, Д. Шульженко та ін. Всі вчені одноголосні, наголошуючи на важливості психологічної підготовки фахівців до взаємодії з дітьми з ООП у різних типах закладів.

З огляду на актуальність окресленої проблеми, ми підтримуємо позицію вчених (М. Буйняк, С. Миронової, С. Михальської, Д. Шульженко та ін.) і вважаємо, що формування психологічної готовності до роботи з дітьми з ООП має розпочинатися у період навчання здобувачів у закладі вищої освіти. Це й обумовило вибір теми кваліфікаційної роботи магістра «Формування психологічної готовності майбутніх корекційних педагогів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами».

Мета дослідження – розробити психолого-педагогічне забезпечення формування психологічної готовності майбутніх корекційних педагогів до роботи з дітьми з ООП у закладі вищої освіти.

Завдання дослідження:

1. Здійснити аналіз загальної та спеціальної психолого-педагогічної літератури з проблеми формування психологічної готовності майбутніх корекційних педагогів до роботи з дітьми з ООП.

2. Експериментально дослідити та порівняти стан сформованості психологічної готовності до роботи з дітьми з ООП у здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів вищої освіти.

3. Проаналізувати освітньо-професійні програми підготовки фахівців зі спеціальності 016 Спеціальна освіта на предмет наявності дисциплін, спрямованих на психологічну підготовку майбутніх корекційних педагогів до роботи з дітьми з ООП.

4. Розробити психолого-педагогічне забезпечення формування психологічної готовності майбутніх корекційних педагогів до роботи з дітьми з ООП у закладі вищої освіти.

Об'єкт дослідження – психологічна підготовка майбутніх корекційних педагогів до роботи з дітьми з ООП.

Предмет дослідження – психолого-педагогічне забезпечення формування психологічної готовності майбутніх корекційних педагогів до роботи з дітьми з ООП у закладі вищої освіти.

Методи дослідження: *теоретичні:* аналіз загальної та спеціальної психолого-педагогічної літератури з теми дослідження; аналіз освітньо-професійних програм підготовки фахівців першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 016 Спеціальна освіта; *емпіричні:* анкета для вивчення ставлення здобувачів вищої освіти до дітей з ООП як майбутніх вихованців; тест «Мотиви вибору професії»; опитувальник, спрямований на виявлення ставлення здобувачів вищої освіти до взаємодії з учнями з ООП (розробка М. Буйняк); опитувальник для діагностики прийняття інших (за шкалою Фейя); тест для діагностики рівня рефлексивності (розробка О. Карпова в адаптації О. Ільїної); анкета, спрямована на визначення здатності здобувачів вищої освіти до професійного саморозвитку (розробка М. Буйняк); бесіда, з метою уточнення окремих результатів дослідження; *статистичні:* кількісний та якісний аналіз результатів дослідження.

Елементи наукової новизни. Уточнено відомості про значущість психологічної готовності до роботи з дітьми з ООП для професійної діяльності корекційного педагога; набули подальшого розвитку практичні підходи щодо формування психологічної готовності до професійної діяльності у майбутніх корекційних педагогів в закладах вищої освіти.

Практичне значення кваліфікаційної роботи магістра полягає в експериментальному дослідженні стану сформованості психологічної

готовності до роботи з дітьми з ООП у здобувачів вищої освіти, які навчаються за спеціальністю 016 Спеціальна освіта (спеціалізацією 016.02 Корекційна психопедагогіка) в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка; розробці психолого-педагогічного забезпечення формування психологічної готовності майбутніх корекційних педагогів до роботи з дітьми з ООП у закладі вищої освіти, яке може бути використане в освітньому процесі закладів вищої освіти, які готують фахівців для роботи з дітьми з ООП.

Експериментальна база дослідження. Дослідження проводилося на базі факультету спеціальної освіти, психології і соціальної роботи Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. У дослідженні взяло участь 20 здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, 20 здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти, які навчаються за спеціальністю 016 Спеціальна освіта (спеціалізація 016.02 Корекційна психопедагогіка).

Апробація роботи. Основні результати кваліфікаційної роботи магістра обговорювались на звітній науковій конференції студентів та магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка за підсумками науково-дослідної роботи у 2023 р.; IV Всеукраїнській науково-практичній конференції (з міжнародною участю) «Психолого-педагогічний супровід дітей з інтелектуальними порушеннями в умовах спеціальної та інклюзивної освіти». За результатами дослідження опубліковано наукову статтю «Теоретичні засади проблеми психологічної готовності майбутніх корекційних педагогів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами».

Структура роботи: кваліфікаційна робота магістра складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Робота містить 5 рисунків та 7 додатків.

ВИСНОВКИ

Теоретичний аналіз загальної та спеціальної психолого-педагогічної літератури засвідчив, що психологічна готовність до педагогічної діяльності є складним системним утворенням, що поєднує мотиваційні, когнітивні, операційні (діяльнісні), особистісні, рефлексивні складові. На теперішній час серед науковців немає єдиного підходу до пояснення її сутності, змісту та структури, проте спільним для більшості з них є розуміння психологічної готовності як складного психологічного явища, що передбачає сформованість наявність мотиваційного компоненту, як передумови та рушійної сили успішної педагогічної діяльності, професійно-педагогічних знань, умінь та навичок (когнітивний, пізнавальний, операційний, пізнавально-орієнтаційний компоненти) та сформованість професійно значущих особистісних якостей (особистісний, емоційно-вольовий, рефлексивний компоненти).

Професійна діяльність корекційного педагога відрізняється від загальнопедагогічної, позаяк корекційний педагог працює з дітьми з ООП, а отже, реалізує різні соціальні ролі, загальнопедагогічні та специфічні професійні функції з урахуванням особливостей дітей з порушеннями психофізичного розвитку. Для успішної реалізації усіх соціальних ролей та функцій професійної діяльності у корекційного педагога має бути сформована не лише методична готовність (професійні знання, уміння і навички), а й психологічна, яка передбачає, насамперед, готовність до роботи з дітьми з ООП, позитивне та неупереджене до них ставлення.

За результатами констатувального експерименту, спрямованого на визначення рівня сформованості психологічної готовності до роботи з дітьми з ООП у здобувачів освіти бакалаврського та магістерського рівнів вищої освіти було з'ясовано наступне:

- більшість опитаних здобувачів освіти, які навчаються за спеціальністю 016 Спеціальна освіта (спеціалізацією 0116.02 Корекційна

психопедагогіка) позитивно налаштовані щодо майбутньої професійної діяльності та дітей з ООП, що було підтверджено такими їхніми відповідями:

- абсолютна більшість здобувачів освіти (90%) правильно визначають поняття «діти з особливими освітніми потребами»; 10% – дали дещо неповне його тлумачення;

39% здобувачів зазначили, що свідомо та самостійно обрали професію корекційного педагога; 58% вказали, що мало знали про сутність майбутньої професії, проте ця професія здавалася їм цікавою та перспективною; 3% – обрали професію під впливом батьків або друзів; при виборі професії корекційного педагога у здобувачів освіти переважали внутрішні, індивідуально значущі мотиви (власні переконання, вподобання тощо) – 57%, які у більшості випадків поєднувалися з високими балами за шкалою «зовнішні позитивні мотиви». Таке поєднання свідчить про свідомий вибір професії;

- у більшості здобувачів має місце позитивне ставлення до дітей з ООП та присутнє прагнення їм допомагати і навчати;

- 94% досліджуваних виявили бажання здобувати інформацію (як під час освітнього процесу, так і самостійно) про особливості дітей з ООП, специфіку їхнього навчання та виховання, для того, щоб бути успішним у майбутній професії.

- у 20% здобувачів освіти першого (бакалаврського) рівня та 80% здобувачів освіти другого (магістерського) рівня виявлено сформовану готовність до взаємодії з дітьми з ООП; 75% здобувачів бакалаврату та 20% здобувачів магістратури показали недостатній рівень цієї готовності; у 5% респондентів (1 здобувач ВО) з'ясовано негативне ставлення до взаємодії з дітьми з ООП через сприймання їх як «об'єктів» для співчуття та благодійності. Позитивним є те, що жоден здобувач не виявив виразного небажання взаємодіяти з дітьми з ООП.

• результати опитувальника для діагностики прийняття інших (за шкалою Фейя) засвідчили, що серед здобувачів бакалаврату високий рівень прийняття інших має 15% досліджуваних, середній рівень з тенденцією до високого – 40%, середній рівень з тенденцією до низького – 35%, низький – 10%. Серед здобувачів освіти магістратури високий рівень прийняття інших має 25% досліджуваних, середній рівень з тенденцією до високого – 50%, середній рівень з тенденцією до низького – 25%, низького рівня не показав жоден учасник дослідження цієї групи. Сумарно рівень прийняття інших людей, в тому числі й осіб з інвалідністю, дітей з ООП є вищим у здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти, що можна пояснити їхнім більш старшим віком, наявністю досвіду роботи з дітьми з ООП тощо.

• серед здобувачів освіти бакалаврату високий рівень рефлексивності має 25% досліджуваних, середній рівень – 50%, низький – 25%. Серед здобувачів освіти магістратури високий рівень прийняття інших має 35% досліджуваних, середній рівень – 50%, низький рівень – 15%. Сумарно рівень рефлексивності також є вищим у здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти

• результати анкети, спрямованої на визначення здатності здобувачів вищої освіти до професійного саморозвитку у здобувачів бакалаврату та магістратури за цією анкетой відрізняються найбільше: високий рівень прагнення до професійного саморозвитку виявлено у 50% магістрантів та лише у 15% здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти; показники середнього рівня відрізняються менше – 35% та 50% відповідно; низький рівень прагнення до професійного саморозвитку спостерігається у 35% здобувачів бакалаврського рівня та у 15% магістрантів. Таку відмінність у показниках можна пояснити перш за все тим, що абсолютна більшість здобувачів магістерського рівня працює за фахом, в той час як майбутні бакалаври лише знайомляться з професією.

Отже, здійснивши узагальнення результатів за всіма проведеними методиками, ми можемо зробити висновки, що рівень психологічної готовності до роботи з дітьми з ООП є вищим у здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти, що пояснюється наявністю у них досвіду взаємодії з дітьми з ООП як під час проходження різних видів практики у процесі навчання на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти, так і під час практичної професійної діяльності, оскільки більшість магістрантів працюють за фахом. Також відзначимо, що основними бар'єрами, які ускладнюють формування психологічної готовності до роботи з дітьми з ООП у здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти є:

- недостатньо свідомий вибір професії корекційного педагога через необізнаність з особливостями його професійної діяльності;
- вплив негативних суспільних стереотипів та упереджень щодо осіб з ООП на ставлення до них;
- недостатній рівень розвитку готовності до взаємодії з дітьми з ООП;
- несформоване прагнення до професійного саморозвитку;
- недостатній рівень розвитку особистісних якостей, необхідних для успішного провадження корекційно-педагогічної діяльності.

Для розробки методичного забезпечення формування психологічної готовності здобувачів вищої освіти до роботи з дітьми з ООП нами було проаналізовано Стандарти вищої освіти з підготовки фахівців за спеціальністю 016 Спеціальна освіта та освітньо-професійні програми підготовки здобувачів вищої освіти за спеціальністю 016 Спеціальна освіта зі спеціалізації 016.02 Корекційна психопедагогіка.

Аналіз засвідчив, що Стандартами підготовки фахівців як першого (бакалаврського), так і другого (магістерського) рівнів вищої освіти передбачено формування компетентностей, тісно пов'язаних з психологічною готовністю здобувачів до роботи з дітьми з ООП. Аналіз освітньо-професійних програм засвідчив, що вказані компетентності формуються під

час вивчення навчальних дисциплін професійної підготовки, під час проходження усіх видів практики, передбачених навчальним планом та у процесі написання курсових робіт.

Зважаючи на те, що у навчальному плані першого (бакалаврського) рівня вищої освіти присутня окрема навчальна дисципліна, спрямована на формування психологічної готовності, а саме «Практикум з формування психологічної готовності до роботи з дітьми з ООП», нами було прийнято рішення розробити такі види роботи, які б, з одного боку, підсилювали вплив навчальних дисциплін, а з іншого – могли бути реалізовані у позанавчальній діяльності здобувачів вищої освіти. Також зазначимо, що формуванню психологічної готовності до роботи з дітьми з ООП слід приділяти найбільшу увагу на першому-другому курсах навчання, до того, як у здобувачів розпочнеться цикл практик.

Саме тому нами було розроблено психологічні тренінги для здобувачів ВО першого-другого курсів навчання, спрямованих на формування позитивного неупередженого ставлення до дітей з ООП, підвищення професійної мотивації, формування власного професійного «Я-образу», а також запропоновано форми та методи волонтерської діяльності для майбутніх корекційних педагогів, під час яких буде вдосконалюватися не лише їхня професійна компетентність, а й формуватиметься психологічна готовність до роботи з дітьми з ООП.

Розроблені нами психологічні тренінги та методи волонтерської діяльності було використано під час проведення практичних і лабораторних занять з навчальної дисципліни професійної підготовки для здобувачів освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти «Професійна діяльність та особистість корекційного педагога» у другому семестрі 2023-2024 н. р.

Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів досліджуваної проблеми, оскільки формування психологічної готовності майбутніх корекційних педагогів до роботи з дітьми з ООП є тривалим процесом та

потребує проведення систематичної роботи. З огляду на зазначене, перспективним напрямом дослідження вважаємо удосконалення існуючого та розробку нового методичного забезпечення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балл Г. О. Сучасний гуманізм і освіта: соціально-філософський та психолого-педагогічні аспекти. Рівне : Ліста-М, 2003. 128 с.
2. Бондар В. І. Інклюзивне навчання та підготовка педагогічних кадрів до його реалізації. Науковий часопис Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 2010. Вип. 19. С. 39-42.
3. Бондаренко З. П. Організація волонтерської роботи майбутніх соціальних педагогів в умовах вищого навчального закладу : дис. канд. пед. наук : 13.00.05. Київ, 2008. 247 с.
4. Бочелюк В. Й. Психологічні засади готовності учасників освітньої діяльності до управління інноваційними процесами в школі : автореф. дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.05. Київ, 2004. 36 с.
5. Буйняк М.Г. Дослідження психологічної готовності здобувачів вищої освіти спеціальності 016 Спеціальна освіта до професійної діяльності. *Інноваційна педагогіка*. Вип. 63, 2023. Т. 2. С. 43-46. (електронне видання).
http://innovpedagogy.od.ua/archives/2023/63/part_2/8.pdf
6. Буйняк М.Г. Методика дослідження психологічної готовності вчителів до інклюзивного навчання. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2014. Вип. 26. С. 290-294.
7. Буйняк М.Г. Психологічна готовність педагогів до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами: соціально-психологічний тренінг: навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2021. 116 с.
8. Буйняк М.Г. Структура психологічної готовності вчителя до інклюзивного навчання дітей з психофізичними вадами. Соціально-

педагогічна робота в закладах освіти інклюзивної орієнтації: тези доп. VII всеукр. наук.-практ. конф. (м. Хмельницький, 25 квіт. 2012 р.). Хмельницький : Хмельницький інститут соціальних технологій Університету «Україна», 2012. С. 203-206.

9. Буйняк М.Г. Формування психологічної готовності вчителів до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.08. Київ. 2019. 322 с.

10. Волковницька Т. М. Волонтерська діяльність як метод підготовки фахівців соціальної сфери // Проблеми соц. роботи: філософія, психологія, соціологія. 2012. № 1. С. 144–149.

11. Гевчук Н.С., Жиляк Н.В. Програма дослідження готовності майбутніх корекційних педагогів до волонтерської діяльності // Інклюзія і суспільство. 2022. №1. С. 29-34.

12. Гренюк Л. С. Мотиваційна компетентність у підготовці сурдопедагогів. Зб. наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічна / за ред.: О. В. Гаврилова, В. І. Співака. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2003. Вип. 12. С. 367–369.

13. Гуцан Т. Г. Науково-теоретичний аналіз готовності майбутнього вчителя економіки до профільного навчання старшокласників. URL: <http://intkonf.org/gutsan-tg-naukovo-teoretichniy-analiz-gotovnostimaybutnogo-vchitelya-ekonomiki-do-profilnogo-navchannya-starshoklasnikiv/> .

14. Демченко І. І. Підготовка вчителя до роботи в інклюзивній початковій школі : монографія. Умань : Жовтий О. О., 2015. 500 с.

15. Дмитерко-Карабин Х. М. Мотиваційна готовність до професійної діяльності як психологічна проблема. Зб. наук. пр.: філософія, соціологія, психологія. Івано-Франківськ : Вид-во «Плай» Прикарпат. ун-ту, 2004. Вип. 9, ч. 2. С. 23–32.

16. Долинська Л. В., Максимчук Н. П. Психологія ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя : навч. посіб. для студ. ВНЗ. Кам'янець-Подільський : Сисин О. В., 2008. 124 с.

17. Долинська Л. В., Стахова О. О. Ціннісні орієнтації як психологічний механізм розвитку професійної самосвідомості майбутнього вчителя початкових класів. Наук. часопис Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Серія 12: Психологічні науки : зб. наук. пр. Київ, 2016. С. 224–231.

18. Дослідження емоційно-вольової сфери : практикум із загальної психології. уклад. Н.Г. Рудюк, Г.М. Дубчак; Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича. Чернівці : Рута, 2005. 65 с.

19. Жванія Т. В. Готовність до професійної діяльності у психології: теоретичний аналіз. Вісн. Харків. нац. пед. ун-ту ім. Г. С. Сковороди. Психологія. Харків : Вид-во ХНПУ, 2015. Вип. 50. С. 69–79.

20. Інклюзивна освіта: теорія та практика : навч.-метод. посіб. / за заг. ред. С. П. Миронової. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка, 2012. 192 с.

21. Інклюзивна освіта: теорія та практика : навч.-метод. посіб. / за заг. ред. С. П. Миронової. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка, 2014. Ч. 2. 184 с.

22. Коваленко В. Є. Підготовка майбутніх корекційних педагогів до роботи в умовах інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами. Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка: педагогічні науки. 2018. Вип. 8. Ч. II. С. 47-55.

23. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Інклюзивна освіта: від основ до практики : монографія. Київ : АТОПОЛ, 2016. 152 с. (Серія «Інклюзивна освіта»).

24. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: монографія. Київ : Самміт-Книга, 2009. 272 с.

25. Кужель М. Формування психологічної готовності до педагогічної діяльності викладачів фізичної культури : автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Хмельницький, 2010. 24 с.

26. Максименко С. Д. Психологія в соціальній та педагогічній практиці: методологія, методи, програми, процедури. К. : Наукова думка, 1998. 226 с.

27. Миронова С.П., Буйняк М.Г. Професійна діяльність та особистість корекційного педагога: навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2020.

28. Миронова С. П. Подолання упередженості щодо осіб з психофізичними порушеннями як шлях до суспільної та освітньої інтеграції. Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки) : зб. наук. пр. / за ред. В. М. Синьова, О. В. Гаврилова. Кам'янець-Подільський : Медобори-2006, 2016. Вип. 7. С. 233–241.

29. Миронова С.П. Підготовка вчителів до корекційної роботи в системі освіти дітей з вадами інтелекту : Монографія. Кам'янець-Поділ.: Абетка-Нова, 2007. 304 с.

30. Михальська С.А., Буйняк М.Г. Тренінг як метод підготовки майбутніх фахівців спеціальної освіти до партнерської взаємодії у професійній діяльності. Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): збірник наукових праць. 2022. Вип. 19. С.181-190.

31. Омельченко М.С., Кузнецова Т.Г. Розвиток інклюзивної компетентності корекційних педагогів у волонтерській роботі з психолого-педагогічного супроводу дітей з психофізичними особливостями. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова, 2021. Вип. 40. С. 77–83.

32. Омельченко, М.С. Особистісне і професійне в структурі свідомості корекційного педагога // Психологія і особистість, 2019. № 1 (17), С. 198–211.

33. Онуфрієва Л. А. Формування психологічної готовності випускників педагогічних спеціальностей ВНЗ до професійної діяльності. Проблеми сучасної психології : зб. наук. пр. К-ПНУ ім. Івана Огієнка, Ін-ту психології

ім. Г. С. Костюка НАПН України. Кам'янець-Подільський, 2011. Вип. 13. С. 185-192.

34. Освітньо-професійна програма «Корекційна психопедагогіка та інклюзивне навчання». URL: <https://drive.google.com/file/d/1ng2O50cbkYMBAEoARHUPBn6KLCtoDKyY/view>

35. Підготовка майбутніх фахівців спеціальності 016 Спеціальна освіта до професійного розвитку : навчально-методичний посібник / укладач: Світлана Михальська [Електронний ресурс]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2024. 234 с. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/7905>

36. Подкоритова Л.О. Рефлексія, самопізнання, психологічна самодопомога: тренінги та арт-терапевтичні методики. Хмельницький: Центр інноваційної педагогіки та психології Хмельницького національного університету, 2018. 120 с.

37. Подоляк Л. Г., Юрченко В. І. Психологія вищої школи : навч. посіб. Київ : «Філ-студія», 2006. 320 с.

38. Психологічний супровід інклюзивної освіти : підручник / за заг. ред. Т.О. Докучиної. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка, 2020. 172 с.

39. Святенко Ю.О. Тренінг особистісного зростання: навч.-метод, посіб. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2017. 112 с.

40. Синьов В. М., Шульженко Д. І. Психологія інклюзивної освіти учнів зі спектром інтелектуальних та аутистичних порушень. Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки) : зб. наук. пр. / за ред. В. М. Синьова, О. В. Гаврилова. Кам'янець-Подільський : Медобори-2006, 2017. Вип. 9. Т. 2. 356 с. С. 251-258.

41. Софій Н. З. Підготовка педагогів до роботи в інклюзивному освітньому середовищі. Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови. 2016. Вип. 11. С. 170–175.

42. Стандарт вищої освіти України першого (бакалаврського) рівня вищої освіти – ступеня бакалавра – з галузі знань 01 Освіта/Педагогіка спеціальності 016 Спеціальна освіта. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vyshcha/standarty/2020/06/17/016-spetsialna-osvita-bakalavr.pdf>

43. Стандарт вищої освіти України другого (магістерського) рівня вищої освіти – ступеня магістра – з галузі знань 01 Освіта/Педагогіка спеціальності 016 Спеціальна освіта. URL: <https://osvita.ua/master/spec-master/79283/>

44. Товканець Г., Товканець О., Лендел Л. Підготовка майбутніх учителів до реалізації педагогічної комунікації як умова ефективної професійної діяльності. Renáta Bernátová, Tetyana Nestorenko (ed.) *Vzdelávanie a spoločnosť IV. Medzinárodný nekonferenčný zborník, Prešovskej univerzity v Prešove*, 2020. S. 258–264.

45. Тренінг емоційної компетентності: навч.-метод. посібник / автор І.М. Матійків Київ: Педагогічна думка, 2012. 112 с.

46. Тренінг самопізнання: методичний посібник / авт. кол.; під наук. ред. В.Р. Міляєвої. Київ: Альфа Реклама, 2015. 82 с.

47. Тренінгове навчання в закладі вищої освіти: навчально-методичний посібник / М.В. Афанасьєв, Г.А. Полякова, Н.Ф. Романова та ін.; за заг. ред. професора М.В. Афанасьєва. Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2018. 323 с.

48. Тренінгові технології навчання у практичній підготовці студентів (ділові та рольові ігри): навч.-метод. посіб. Львів: Новий Світ-2000, 2010. 200 с.

49. Школа волонтерів : навчальний посібник / [кол. авторів; за заг. ред. Г.С. Скитьової]. Київ : 2016. 166 с.

50. Шульженко Д. І. Психологічна технологія підготовки майбутніх фахівців до проведення бінарних уроків в інклюзивному класі загальноосвітньої школи. Наук. часопис Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 2016. Вип. 32(2). С. 302–307. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_019_2016_32%282%29_54 .

51. Шумакова О. С. Зміст волонтерської діяльності студентів-волонтерів ВНЗ // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. 2013. № 23 (282), Ч. І. С. 213–225.

52. Юрченко О.В. Волонтерська діяльність: одна із складових професійної підготовки майбутніх педагогів. URL : <https://dspace.udpu.edu.ua/handle/6789/7318>